
SLOVENSKÝ NÁRODOPIIS

- Z OBSAHU: PODOBA, Juraj: Dve tváre etnického konfliktu
v postkomunistickej Európe
POPELKOVÁ, Katarína: Etnologické aspekty štúdia
rodiny vo vinohradníckom prostredí
VRZGULOVÁ, Monika: Pozície a roly žien
v živnostníckych/podnikateľských rodinách,
zachytené v ich interpretáciách životných príbehov
JENČOVÁ, Irena: Vybrané teoretické prístupy
k štúdiu lásky a partnerských vzťahov
FALŤANOVÁ, Ľubica: Význam obchodu v živote
mesta v kontexte súčasných zmien

Na obálke:

Prvá strana: Vínná etiketa Jána Belicu z Orešian. Obrázok zo štúdie K. Novákovej: Počiatky dedinského turizmu na Slovensku (Slovenský národopis 4/2004).

Preklady: *autori textov, Tatiana Bužeková*

Dear reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Slovakia.

This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, book reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles in Slovak have extended English summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk, Slovenský národopis deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of Slovenský národopis you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

Distributed by:

Slovak Academic Press, Ltd.,
P.O. Box 57, Nám. slobody 6
810 05 Bratislava
SLOVAKIA

Electronic version accessible via Internet

URL <http://www.sappress.sk> <http://www.etnologia.sk>

HLAVNÁ REDAKTORKA

Gabriela Kiliánová

VÝKONNÉ REDAKTORKY

Hana Hlôšková

Tatiana Podolinská

EDIČNÁ RADA

Lubica Droppová, Gyivicsán Anna (MR), Martin Kanovský, Soňa Kovačevičová, Eva Krekovičová, Jan Krist (ČR), Milan Leščák, Martin Mešša, Magdaléna Paríková, Ján Podolák, Peter Salner, Zdeněk Uherek (ČR), Miroslav Válka (ČR)

Slovenský národopis je evidovaný v medzinárodných bibliografických databázach: MLA, CEEOL, Ulrich's, Willings.

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online
sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV
(v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné
zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)

European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

ŠTÚDIE

- P o d o b a Juraj:** Dve tváre etnického konfliktu v postkomunistickej Európe..... 419
- P o p e l k o v á Katarína:** Etnologické aspekty štúdia rodiny vo vinohradníckom prostredí..... 443
- V r z g u l o v á Monika:** Pozície a roly žien v živnostníckych/podnikateľských rodinách, zachytené v ich interpretáciách životných príbehov..... 455

MATERIÁLY

- J e n ě o v á Irena:** Vybrané teoretické prístupy k štúdiu lásky a partnerských vzťahov..... 466
- F a l f a n o v á Lubica:** Význam obchodu v živote mesta v kontexte súčasných zmien..... 481

ROZHLADY – SPRÁVY – GLOSY

- In memoriam profesora PhDr. Richarda Jeřábka, DrSc. (Miroslav V á l k a)..... 497
- Soňa Kovačevičová jubiluje (Rasťa S t o l i ě n á – Peter S l a v k o v s k ý)... 501
- Zdravica Božene Filovej k životnému jubileu (Gabriela K i l i á n o v á)..... 503
- Nezabúdame na Margitu Méryovú... (Mojmír B e n ž a)..... 506
- Zdravica prvej profesorky etnológie (Kornélia J a k u b í k o v á)..... 508
- Seminár "Neroľnícka rodina na Slovensku" (Kornélia J a k u b í k o v á)..... 510
- Seminár „Židovská komunita po roku 1945“ (Ivica B u m o v á)..... 511
- Seminár „Migrácie-diverzita-identita“ (Dušan K a d l e ě í k)..... 512
- Vedecká konferencia „Reflexia globalizácie v lokálnom spoločenstve“ (Dušan K a d l e ě í k)..... 514
- Seminár „Múzeum a etnograf“ X. (Milan C h l e b a n a)..... 516
- Etnofilm Čadca 2006 (Zuzana B e ň u š k o v á)..... 517

- Konferencia „Histórie žien“ v réžii Aspektu (Marta B o t í k o v á)..... 520
- Študentský seminár "Terénny výskum očami študentov" (Matej M o n c o l)..... 522
- Stopäťdesiat rokov od narodenia Sama Cambala (Katarína Ž e ň u c h o v á)..... 524

RECENZIE - ANOTÁCIE

- Štefan Šutaj (ed.): Národ a národnosti na Slovensku v transformujúcej sa spoločnosti – vzťahy a konflikty (Sandra K r a l j)..... 527
- Tradičná kultúra, turizmus a rozvoj regiónov (Rastislava S t o l i ě n á)..... 528
- Jana Pospíšilová, Eva Krekovičová (eds.): Od pohádky k fámě (Zuzana P a n c z o v á)..... 529
- Almanach k 60. výročiu Ústavu evropskej etnológie Filozofickej fakulty Masarykovy Univerzity 1945-2005 (Juraj P o d o b a)..... 530
- Magdalena Beranová: Jídlo a pití v pravěku a ve středověku (Judita H r d á)..... 532
- Miloš Tomandl: Tradiční lidová kultura v pracích pražské etnografické školy (Oldřich K a š p a r)..... 534
- Hans Christian Andersen: Rozprávka môjho života bez príkras (Gabriela K i l i á n o v á)..... 535
- Marek Jakoubek – Zdeněk R. Nešpor – Tomáš Hirt (eds.): Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova (Petr J a n e ě e k).... 536

CONTENTS

STUDIES

- P o d o b a, Juraj:** Two faces of ethnic conflict in postcommunist Europe..... 419
- P o p e l k o v á, Katarína:** Ethnological aspects of the study of family in the wine-growing environment..... 443
- V r z g u l o v á, Monika:** Position and roles of women in families of entrepreneurs as narrated in their personal life histories... 455

MATERIALS

- J e n ě o v á, Irena:** Selected theoretical approaches towards the study of love and partnership..... 466
- F a l f a n o v á, Lubica:** Importance of trade in the city-life in the context of recent changes..... 481

NEWS-HORIZONS-GLOSSARY

- An obituary for Richard Jeřábek (Miroslav V á l k a)..... 497
- Jubilee of Soňa Kovačevičová (Rasťa S t o l i ě n á – Peter S l a v k o v s k ý)..... 501
- Jubilee of Božena Filová (Gabriela K i l i á n o v á)..... 503
- Jubilee of Margita Méryová (Mojmír B e n ž a)..... 506
- Jubilee of Viera Feglová (Kornélia J a k u b í k o v á)..... 508
- Workshop "Non-farmer family in Slovakia" (Kornélia J a k u b í k o v á)..... 510
- Workshop „Jewish community after the year 1945“ (Ivica B u m o v á)..... 511
- Workshop „Migration-diversity-identity“ (Dušan K a d l e ě í k)..... 512
- Scientific conference „Reflection of globalisation in the local society“ (Dušan K a d l e ě í k)..... 514
- Seminary „Museum and ethnograph“ X. (Mi-lan C h l e b a n a)..... 516
- Ethnofilm Čadca 2006 (Zuzana B e ň u š -k o v á)..... 517
- Aspect's Conference „Histories of women“ (Marta B o t í k o v á)..... 520
- Student seminary "From the student's point of view" (Matej M o n c o ľ)..... 522
- 150-years from the birth of Samo Cambi (Katarína Ž e ň u c h o v á)..... 524

BOOKREVIEWS – ANNOTATIONS

527

**POZÍCIE A ROLY ŽIEN V ŽIVNOSTNÍCKYCH/
PODNIKATELSKÝCH RODINÁCH, ZACHYTENÉ
V ICH INTERPRETÁCIÁCH ŽIVOTNÝCH PRÍBEHOV¹****MONIKA VRZGULOVÁ**

*PhDr. Monika Vrzgulová, CSc., Ústav etnológie SAV, Klemensova 19,
81364 Bratislava, Slovakia*

Biographical narratives of women in tradesmens' families in the first half of the 20. century present information of the family life style, but they are at the same time constructions of identity of those women. They contain commentary of their behavior and act, they show their position and roles in the family and local society too. The research of current entrepreneurs as new forming social group in the society structure will bring information about the very actual social proces in our country and changes of the social norms and relationships.

Kľúčové slová: ženy zo živnostníckych rodín, ženy z rodín malých a stredných podnikateľov, biografická metóda, biografické naratívy, rekonštruovanie identity, sociálne pozície a role žien v rodine a spoločnosti

Key words: women in families of entrepreneurs, women from families of small and middle entrepreneurs, the biographical method, biographical narratives, the reconstruction of identity, social positions of women in the family and the society

Živnostníci (remeselníci a obchodníci), dnešnou terminológiou malí a strední podnikatelia, predstavovali a predstavujú základný substrát stredných vrstiev mesta. Spôsobom života, pracovnými aj voľnočasovými aktivitami vytvárali a znovu vytvárajú špecifickú urbánnu subkultúru. V tomto príspevku sa budem venovať ženám zo stredných vrstiev, s dôrazom na sociálnu skupinu živnostníkov / malých a stredných podnikateľov. Pri svojom uvažovaní

o pozíciách a rolách týchto žien vychádzam zo svojich dlhodobých výskumov pôsobenia sociálnej skupiny živnostníkov v mestskom prostredí v prvej polovici 20. storočia,² ako aj z nového výskumu venovaného malým a stredným podnikateľom po roku 1989.³

Pri prvom výskume som používala (okrem iných) aj biografickú metódu. Pri interpretácii jednotlivých naratívov – mužov i žien zo živnostníckych rodín – som sledovala primárny cieľ a sústreďovala sa na rekonštrukciu sociálnej skutočnosti spôsobu života konkrétnej sociálnej skupiny z biografickej perspektívy ľudí z tejto skupiny. Až neskôr som si začala jednotlivé výpovede všímať aj ako proces, prostredníctvom ktorého narátori konštruovali svoju individuálnu, biografickú, a zároveň aj spoločnú sociálnu skutočnosť. Biografické rozprávanie som začala analyzovať ako konštrukciu identity rozprávača, ktorý prostredníctvom neho vytvára v „priamom prenose“ variant svojej životnej dráhy. Z nej sa dal odčítať konkrétny historický spôsob socializácie a inštitucionalizácie individua v modernej spoločnosti, ktorý je rodovo diferencovaný (KICZKOVÁ 2006: 51).

Druhý, nový výskum orientovaný na vytváranie sociálnej skupiny malých a stredných podnikateľov v meste po roku 1989 som realizovala zatiaľ iba neformálnymi rozhovormi s prvkami biograficko-naratívneho interview. Tieto rozhovory nie sú ešte dostatočne kvalitným materiálom na naratívnu analýzu, no už je možné z nich „vytiahnuť“ určité prvky, vďaka ktorým sa dá sledovať konštruovanie seba-obrazu žien (i mužov) „staronovej“ podnikateľskej skupiny.

V oboch časových obdobiach ma zaujímala sebainterpretácia žien, ich konštruovanie vlastných pozícií a rolí v rodine cez biografické rozprávanie. Parciálne zistenia z aktuálneho výskumu, ako aj výsledky nanovo analyzovaných starších záznamov biografických rozprávání živnostníckych žien (odohrávajúcich sa v kontexte prvej polovice 20. storočia) prinášajú zaujímavé impulzy na úvahy o rodovej determinácii konštruovania biografii v konkrétnej sociálnej skupine, ktorej existencia bola na polstoročie prerušená socialistickým experimentom. Ako o sebe a o svojej rodine hovoria ženy, ktoré patria do dvoch odlišných vekových skupín - do generácie starých mám a vnučiek? Čo pre ne rodina znamená?

Keď uvažujeme o rodine ako pojme vyjadrujúcom špecifickú konštrukciu sociálnej reality, sú to predovšetkým termíny dom, domácnosť, ktoré nám pritom pomáhajú. Definície rodiny ju vymedzujú v prvom rade priestorovo a tento priestor potom naplňajú ľuďmi, ktorí ju svojimi každodennými interakciami znovu spoločne vytvárajú.

Rodinu v klasickom ponímaní (heterosexuálny pár a deti) takto tvoria ľudia spojení manželstvom, zmluvou, pokrvným príbuzenstvom, prípadne adopciou, žijúci pod jednou strechou. Smerom do súčasnosti však táto definícia nekorešponduje s reálne existujúcimi rodinami, resp. s tým, čo dnes za rodinu považujeme. Bežnou realitou sú neúplné rodiny: rozvedený rodič s deťmi, ľudia žijúci bez uzatvorenia manželstva, slobodný „rodič“ s adoptovaným dieťaťom, resp. homosexuálne páry a pod., a hoci sú čoraz početnejšou skupinou aj v našej spoločnosti, v mojej štúdii sa im nevenujem.

Pojem rodina a domov si každý človek konštruuje a interpretuje na základe vlastných skúseností a predstáv. Spoločná je predstava ľudí, ktorých má rád (rodičov, partnera, detí) a udalostí, ktoré ich spájajú na mieste „mimo verejnosti“. Predstavu domova tvorí tiché zázemie vzdialené od verejných, politických a právnych inštitúcií, kam sa každý môže uchýliť pred stresujúcou každodennou realitou. Doma je jednotlivec medzi najbližšími, môže sa uvoľniť a byť sám sebou. Každodenný život poukazuje na to, že takáto predstava nekorešponduje so žitou realitou, idealizuje skutočnosť. Dichotómia verejný – privátny vo vzťahu k rodine a domovu je ilúziou, ideálom. To, čo sa deje doma, má primárny vplyv

na konanie človeka na verejnosti, v práci. Na druhej strane štát, jeho inštitúcie svojím pôsobením priamo zasahujú či vytvárajú konkrétnu podobu rodiny, vzťahy v nej. Preto rodina predstavuje priestor, kde sa verejná a súkromná sféra prelína a navzájom podmieňuje.

Na to, aby sa z pojmu rodina stala skutočná fungujúca skupina zložená z členov, ktorých spájajú silné citové väzby, je nevyhnutné praktické aj symbolické úsilie. Zameriava sa na vytváranie „rodinného ducha“, charakterizovaného oddanosťou, solidaritou, akceptáciou, ktorá sa potvrdzuje v každodenných i výnimočných rodinných rituáloch (napr. oslavy v rodine, spoločné trávenie sviatkov, spoločné fotografovanie symbolicky demonštrujúce súdržnosť rodiny). Práve vytváranie „rodinného ducha“ je úloha, ktorú v prevažnej miere realizovali a realizujú ženy. Ony bývajú iniciátorkami vzájomných návštev, každodenných kontaktov, rodinnej korešpondencie, resp. ďalších nových spôsobov komunikácie. Záujem o členov rodiny, ich komunikácia aj mimo vymedzeného priestoru domova je súčasťou neustáleho konštruovania rodiny.

Rodina živnostníkov a v súčasnosti malých a stredných podnikateľov mala a má svoje špecifiká. Vyplývajú zo spôsobu života jej členov v pracovnej i privátnej sfére, s ich životným štýlom, životnými stratégiami, ktoré volia ako nástroje na dosiahnutie cieľov, ktoré v danej skupine predstavujú „správny/úspešný život“. Ako tvrdenia o rodine všeobecne platia v podnikateľskej, resp. živnostníckej rodine?⁴ Aké sú charakteristiky takejto rodiny? Na tieto otázky som hľadala odpovede v biografických žen zo živnostníckych a podnikateľských rodín.

Ženy v živnostníckej rodine v prvej polovici 20. storočia

Predstavitelia sociálnej skupiny živnostníkov (muži aj ženy) vo svojich biografických rozprávaniach zhodne konštruovali hierarchiu hodnôt príznačných pre svoju skupinu s rodinou na samom vrchole pomyslenej pyramídy. V ich opisoch každodennej reality pritom jasne vystupuje do popredia predovšetkým ekonomická funkcia rodiny. Biografie žien zo živnostníckych rodín, ktoré som zachytila vo svojom výskume, sa odohrávajú zväčša na pozadí medzivojnového obdobia a vojnového slovenského štátu – ide o časový úsek 20. až 40. rokov 20. storočia so všetkým politickými a sociálnymi zmenami viazucimi sa na územie dnešného Slovenska.

Pre živnostníkov bola rodina primárne ekonomickou jednotkou, priestorom, kde verejná a privátna sféra splývala v každodennej realizácii rodinno-pracovných vzťahov produkujúcich hmotné aj nehmotné statky, nevyhnutne dôležité pre existenciu jej členov.

Žena v takejto rodine bola hodnotená v prvom rade cez jej vklad, zapojenie sa do realizácie ekonomickej funkcie rodiny. Tak ju hodnotilo dobové lokálne spoločenstvo, sociálna skupina, manželia–živnostníci, a toto hodnotenie preberali aj ženy. Samé seba hodnotili cez svoj podiel na chode firmy, obchodu a „samozrejme“ aj chod domácnosti, starostlivosť o deti, ich výchovu a vzdelanie. V mužských životopisných naratívoch sa dokonca uzavretie manželstva, existencia manželky zdôrazňuje ako základná, vstupná podmienka pre začínajúceho živnostníka/podnikateľa. Táto formulácia len zriedkavo vystupuje v ženských naratívoch.

Modernizácia pre ženy na Slovensku priniesla po roku 1918, okrem iných (proklamovaných i realizovaných) zmien, všeobecné volebné právo, prístup ku vzdelaniu, rovnako aj myšlienku o väčšej účasti žien vo verejnom živote. Pre ženy zo živnostníckych rodín to v praxi znamenalo možnosť rozšíriť si základné vzdelanie o ďalší stupeň, najčastejšie odborných škôl (reálnych gymnázií, obchodných akadémií, resp. špeciálnych dievčenských

škôl), no vydaj znamenal pre väčšinu absolventiek návrat do rodinného prostredia, prípadne prácu v rodinnom podniku či obchode. Aktivity vo verejnom živote lokálneho spoločenstva sa sústreďovali na spolkovú činnosť. Spolky plnili v slovenských mestách prvej polovice 20. storočia nezastupiteľnú úlohu ako hlavné hybné sily spoločenského a kultúrneho života najmä tam, kde absentovali kultúrne inštitúcie – stála divadelná scéna, profesionálne hudobné teleso a pod.

Sociálne normy jasne vymedzovali, v akých oblastiach a kde sa „očakáva“ spoločenská aktivita žien, ktoré sú tie „správne ženské sféry“. Charita, osveta, spoločenská zábava, to bol priestor, kde sa realizovali ženy zo stredných vrstiev (a teda aj zo živnostníckych rodín, hoci diferencovane) v rámci spolkovvej činnosti. Biografie žien zrkadlia túto skutočnosť, pričom na prvý pohľad panuje súlad medzi dobovými predstavami a predstavami žien o sebe.

Ženy svoj vklad do rodinného podniku spravidla spomínali ako samozrejmu súčasť ich každodennosti, kde okrem chodu domácnosti, starostlivosti o manžela a deti, rovnaké miesto mala aj práca vo firme, vedenie účtovníctva, obsluhovanie v obchode a pod. Živnostnícke rodiny tvorili (svojím zložením, charakterom a rozsahom podnikania) veľmi heterogénnu skupinu. Vzhľadom na postavenie žien v týchto rodinách je možné ju rozdeliť na tri podskupiny:

- v prvej sa ženy aktívne, denne zúčastňovali na chode podniku, boli jeho nezanedbateľnou pracovnou silou
- v druhej práve ony viedli obchod či dielňu
- tretiu podskupinu tvorili také rodiny, kde sa rodinný podnik zmenil kvantitatívne i kvalitatívne na firmu s dostatočným počtom zamestnancov a pracovná sila manželky v ňom nebola primárne nevyhnutná.

Každodenný život žien z týchto troch pracovne vymedzených podskupín sa odlišoval predovšetkým v pomere pracovného nasadenia vo firme, v rodine a mimopracovných aktivitách – v spoločenskom, verejnom živote. Ženy – manželky pracujúce vo firme aj v domácnosti boli mužmi oceňované práve pre toto ich nasadenie. No zároveň pre spomínané pracovné vyťaženie absentovali v pravidelnom verejnom (spolkovom), resp. spoločenskom živote. Kontakty so ženami svojej skupiny, resp. zo stredných vrstiev sa obmedzovali na viac-menej pasívne členstvo v spolkoch a nepravidelnú alebo žiadnu účasť na spolkových aktivitách. Neboli to teda ony, s kým ich manželia trávili voľný čas.

Ženy samostatne podnikajúce tvorili špecifickú podskupinu. Zväčša išlo o vdovy, resp. nevydaté ženy, ktoré viedli živnosť ako svoj primárny zdroj obživy. Hodnotenie žien živnostníčok mestským spoločenstvom, resp. mužmi živnostníkmi vyznieva v biografických rozprávaniach ambivalentne. Na jednej strane predsudky, že „žena nemá dostatočného podnikateľského ducha“, na druhej strane uznanie, že sa dokážu samé o seba postarať. Ani tieto ženy neboli hlavnými aktérkami spolkového života v meste. Práca v obchode, dielni a v domácnosti ich plne zamestnávala. Zastávali rolu skôr pasívnych podporovateľiek svojich aktívnejších kolegýň.

Vo verejnom, spolkovom živote sa najčastejšie realizovali ženy stredných vrstiev mimo živnostníckych manželiek. Tie boli zastúpené manželkami najúspešnejších majiteľov obchodov a firiem, ktoré boli na plný úväzok domáce panie.

Vo svojich biografiách ženy zo živnostníckych rodín hovoria o sebe cez vzťahy a interakcie súvisiace s chodom domácnosti a firmy/obchodu. V prvom pláne sa zdanlivo zhodujú požiadavky sociálnych noriem a ich vlastné predstavy o sebarealizácii, resp. sebarealizácia nie je predmetom ich spomienok. Ženy (zjednodušene) vedeli, čo sa od

nich očakáva a konali podľa toho. A čo si naozaj mysleli? Vyrozpávané životné príbehy s odstupom skoro polstoročia v sebe nesú aj nasledovné informácie:

- ženy považovali vstup do manželstva za prirodzenú súčasť svojej životnej dráhy
- manželstvo pre ne bolo v romantickej predstave naplnenie lásky, no reálne išlo o vzájomné poskytovanie/výmenu „služieb“, kde obe strany vedeli o svojich povinnostiach. Manželka mala vo svojej kompetencii domáce práce, vytváranie zázemia pre manžela vrátane plnenia jeho sexuálnych požiadaviek, v rodine živnostníka sa pridáva aktívna pomoc v rodinnom podniku v rámci odborných i ľudských možností manželky. Manželova povinnosť bola finančne zaistiť manželku i rodinu, rozhodovacie právomoci boli na jeho strane.

Jednotlivé biografické naratívy sú variantmi tejto schémy, kde nuansy sú tvorené konkrétnym vzťahom dvoch ľudí – manželov a ich špecifického rozdelenia kompetencií v rodine. Ženy z podnikateľských rodín, hovoriace o svojom aktívnom živote spred päťdesiatich rokov, sa logicky neubránili pri spomínaní istému vysvetľovaniu svojich vtedajších rozhodnutí a konania.⁵

Seberealizáciu a naplnenie vo vzťahu, rodine i v práci hodnotili z odstupom času kriticky s vysvetľujúcim dodatkom: uvedomovali si svoju závislosť od manžela, ale snažili sa (ak vôbec mali takúto ambíciu) nájsť v rámci možností, ktoré im poskytoval ich vzťah, miesto na seberealizáciu. Bola to zväčša výchova detí, spoločenské kontakty v rámci skupiny alebo spolková činnosť.

Biografické rozprávania žien z bývalých živnostníckych rodín majú v pozadí veľkú históriu s medzníkmi, ktoré v prvej polovici 20. storočia zasiahli slovenské územia. Prvým zlomom predstavujúcim novú politicko-sociálnu realitu bol vznik Československej republiky v roku 1918. V biografiách žien je k tomuto medzníku zmienka o zmene štruktúry lokálneho spoločenstva (etnickej i sociálnej). Konkrétne: príchod českých štátnych zamestnancov (dôstojníkov, úradníkov), ale aj inteligencie do mesta. Rozšírili, okrem iného, aj stredné vrstvy mesta. Ženy vo svojich naratívoch spoločne zvyrazňujú svoju rolu pri vytváraní sietí kontaktov a vzťahov s novými obyvateľmi mesta, pri predchádzaní konfliktných situácií prostredníctvom osobných stretnutí, pričom celý proces s odstupom času podávajú ako „komplot žien“, tichú nepísanú dohodu o vmanipulovaní manželov do korektných vzťahov bez predsudkov.⁶ Pri takýchto konštrukciách je potrebné mať na zreteli okolnosti a časový odstup, po ktorom sa vlastná biografická re-konštruuje, lebo životná, historická skúsenosť spomínajúcich žien tu našla nepochybne svoje uplatnenie.

V biografických naratívoch je možné nájsť konštrukciu sebaobrazu ženy, ktorý nesie nasledujúce prvky: žena si bola vedomá očakávaní, aké roly má v rodine živnostníka plniť. Boli pre ňu prirodzeným determinantom jej životných stratégií a cieľov. Nepovažovala to za negatívum, ale za fakt a hrdo prezentovala každý svoj úspešne zrealizovaný krok „mimo vymedzeného teritória“. Takýmto spôsobom reflektujú napríklad živnostnícke ženy svoje pôsobenie v spolkoch, šírenie osvety medzi vidieckej ženy v oblasti hygieny, zdravotnej prevencie, kultúry a vzdelávania v rámci mestského prostredia. Svoje spolkové aktivity v meste hodnotia pozitívne a sebavedomie im neznižuje ani fakt, že správne rady spolkov žien, resp. hlavnými financovateľmi ich aktivít boli muži, čo nesporne malo odraz v obsahovej náplni ich činnosti. Táto závislosť bola pre ne prirodzená a nevňášala do ich sebahodnotenia pochybnosti.

Ďalším historickým medzníkom, ktorý zasiahol do životných dráh sledovanej skupiny žien, bol vznik samostatného slovenského štátu v roku 1939 so všetkými známymi následkami. V naratívoch nežidovských žien sa o zmene nenachádzajú takmer žiadne

zmienky, len mimochodom je spomenutá rasová diskriminácia a prenasledovanie židovských obyvateľov mesta. Keďže sa zmena priamo netýkala ich rodín, zaznamenali a reflektujú ju ako fakt, ktorý nemohli ovplyvniť. Židovské respondentky vo svojich biografiách naplno reflektujú túto skutočnosť spolu s rozčarovaním a dezilúziou z reakcií dovtedy priateľského milieua.⁷

Ďalší historický medzník bol rok 1945, resp. 1948 a následné obdobie vlády komunistov. Sociálna skupina živnostníkov prestala v spoločenstve mesta existovať. Základňa, súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov, produkcie i vlastnej práce, na ktorej vyrástol celý systém ich hodnôt, bola zrušená. Hodnoty najviac preferované a cenené živnostníkmi (súkromný kapitál, majetok rozvíjaný v slobodnom podnikaní, vlastnými schopnosťami a zručnosťami, výkon jednotlivca „na vlastnom“) boli úplne popreté, ba čo viac – stali sa hlavným dôvodom likvidácie tejto časti stredných vrstiev, ktorá bola do tej doby nezanedbateľnou zložkou obyvateľstva. Neboli pre mesto iba ekonomicky významnou skupinou, ale obohacovali kultúru mesta (v antropologickom ponímaní) vo všetkých jej parametroch. Svojím vystupovaním, konaním v každodennej komunikácii s ostatnými obyvateľmi mesta, sledovaním svojich cieľov, presadzovaním vlastných stratégií v komunálnej politike a reagovaním na meniace sa makrosociálne podmienky determinovali kultúru mestskej society.

Po roku 1948 bolo cieľom oficiálnej politiky zlikvidovať túto sociálnu skupinu, a to sa aj podarilo. Nepodarilo sa však vymazať existenciu a pôsobenie živnostníkov v meste zo sociálnej pamäti jeho obyvateľov. Priestor, ktorému dominovali: námestia a ulice, kde mali svoje domy, obchody, firmy a dielne aj po desaťročiach označovali obyvatelia mesta názvami firiem, resp. menami majiteľov, ktorým pôvodne patrili. V spomienkach pamätníkov vystupovali mnohí obchodníci a remeselníci ako prirodzené autority mesta, pre mnohých predstavovali referenčnú skupinu, ich potomkov zvykli hodnotiť cez prizmu rodinnej histórie. Je možné konštatovať, že živnostníci zanechali v sociálnej pamäti mestskej society nezmazateľnú stopu.

V rokoch budovania socializmu okrem evidentnej, fyzickej neprítomnosti živnostníkov v ich pôvodnom profesionálnom zaradení, absentovala aj ich aktívna účasť na živote society. Vzťah k mestu bol vždy ich sebadefiníciou, autoobrazom. Nová ideológia a jej propaganda v masmédiách cielene vytvárali negatívny obraz živnostníkov, čím aktívne pôsobili na verejnú mienku v spoločnosti. Cieľom bolo „vytlačenie“ tejto sociálnej skupiny z verejného priestoru. Ich aktivity na verejnosti postupne prestávali, prekryli ich primárne existenčné problémy. Spontánny komunikačný priestor (bývalých) živnostníkov sa zúžil na rodinu a úzky okruh priateľov. Rovnako aj úprimný záujem o dianie v meste, o jeho vzhľad a propagáciu sa (tak ako aj iné činnosti) postupne stávali kontrolovanou, často iba formálnou záležitosťou riadenou úradne, prirodzene s politickým podtextom komunistickej ideológie.

Životné dráhy žien zo živnostníckych rodín boli teda zásadným spôsobom ovplyvnené rokom 1948, resp. obdobím po ňom, keď politické zmeny smerovali k likvidácii živnostníkov ako súčasť súkromného sektora. Keďže biografie týchto žien odrážajú predovšetkým dopad veľkých dejín na ich rodiny, táto historická etapa prináša informácie o spôsoboch, ako sa ženy vyrovnávali so zmenenou situáciou, akým spôsobom boli ovplyvnené vzťahy v rámci rodiny. Represálie komunistického režimu boli zamierené najsilnejšie na „hlavy rodiny“ – živnostníkov. Títo boli často nútení opustiť pôvodné bydlisko hľadajúc si akúkoľvek prácu, prípadne boli uväznení, rodina – manželka a deti zostali bez živiteľa. Zväčša nemali žiadne alebo iba minimálne materiálne zázemie a pre všetkých členov rodiny, vrátane detí, sa črtali minimálne možnosti na realizáciu vlastných predstáv o životnej dráhe. Paradoxne toto obdobie znamenalo pre ženy zo živnostníckych rodín kvalitatívnu zmenu ich pozícií

a rolí v rodine i partnerskom vzťahu. Stávali sa plnoprávnymi spoluživiteľkami rodiny (ak nie jedinými), čo zvyšovalo ich sebavedomie a nachádzalo sa aj v sebaaprezentácii v biografických naratívoch.

Obdobie 1948 – 1989

Obdobie 1948 – 1989 nepredstavuje jednoliatu historickú dobu, hoci sa zjednodušene zvykne nazývať obdobím komunizmu. Je to veľmi nepresné a skresľujúce označenie, vo vymedzenom historickom intervale je možné vyčleniť niekoľko kvalitatívne odlišných období, s odlišným pozíciami komunistickej strany a realizáciami jej politiky. Pre potreby tejto práce však uvažujem o období ako o etape, v ktorej sa so svojimi špecifickými charakteristikami realizovala (socialistická) emancipácia žien vo všeobecnosti. Čo pre ženy znamenala a aké zmeny pre ne priniesla? Predovšetkým to bola kvantitatívne vyššia zamestnanosť žien v porovnaní s predchádzajúcim obdobím. Ženy sa stávali spoluživiteľkami rodiny (často však išlo o nevyhnutnosť z ekonomických dôvodov), výchovu detí preberali štátom riadené inštitúcie. Tento stav priniesol pre ženy jav, ktorého dôsledky sa prejavujú ešte aj v súčasnosti: dvojsmennosť: po práci v zamestnaní čakala ženu ďalšia (nezaplatená) práca na plný úväzok – domáce práce. Pozícia ženy v socialistickej spoločnosti, jej úlohy, pozície a role v privátnej i verejnej sfére boli predmetom oficiálnej politiky komunistickej strany. Tak ako v mnohých iných sociálnych procesoch danej doby, socialistická emancipácia žien mala zväčša charakter vyfabrikovanej prebratej sovietskej tézy, ktorá sa v konkrétnom prostredí premieňala na špecifické, lokálnymi súvislosťami deformované varianty. Na tomto mieste chcem zdôrazniť niekoľko faktov, ktoré podľa môjho názoru pozitívne ovplyvnili proces sebauvedomovania si vlastného miesta žien v rodine i spoločnosti.

1. Zvýšila sa vzdelanostná úroveň žien, vysokoškolské vzdelanie žien v porovnaní s predošlým historickým obdobím prestalo byť neobvyklé.

2. Ženy sa postupne dostávali do (predovšetkým) nižších riadiacich funkcií na pracoviskách, vystupovali vo verejnom živote, istým spôsobom mohli najmä na lokálnej úrovni zasahovať do diania v danom priestore.

3. Tieto fakty sa logicky odzrkadľovali aj v postupnej zmene v rodinných a manželských vzťahoch, kde manželstvo už začínalo viac predstavovať partnerstvo, nie výmenný obchod, ako som naznačila vyššie.

Manželky podnikateľov po roku 1989

Štyridsaťročné prerušenie prirodzeného vývoja živnostníckej sociálnej skupiny spôsobilo, že v súčasnosti nemožno hovoriť o nadväzovaní na živnostnícku tradíciu v meste a ani na rodinné podnikateľské tradície vo všeobecnosti. V rámci mesta ide o málopočetné, skôr ojedinelé prípady. Pri reštitúciách obchodných a firemných priestorov sa tieto spravidla nestali miestom podnikania priamych potomkov bývalého vlastníka. Boli a sú prenajímané novým súkromným podnikateľom, resp. iným subjektom.

Dnešní živnostníci, resp. malí a strední podnikatelia, sú rovnako rôznorodou skupinou, ako boli ich predchodcovia pred rokom 1948. Patria medzi nich samostatne podnikajúci remeselníci, rodinné podniky v oblasti obchodu a služieb, ale aj novodobí obchodní zástupcovia zahraničných firiem či krátko- i dlhodobo najímaní experti v nadnárodných organizáciách.

Skupina malých a stredných podnikateľov predstavuje heterogénny, mnohvrstvomý systém s výraznou sociálnou mobilitou. Vytvárajú sa v ňom záujmové podskupiny, účelové zoskupenia s dlhšou či kratšou dobou trvania. Primárne všetkých spája vlastníctvo výrobných

prostriedkov, z neho prameniáci pocit relatívnej nezávislosti, flexibilita, vyznávanie neoliberalizmu.

Podnikanie, podobne ako pred rokom 1948, zasahuje celkom logicky do spôsobu života a rodinných vzťahov. Pri stave rozpracovanosti problematiky by bolo predčasné formulovať závery. Z doterajších poznatkov môžem konštatovať, že s odstupom času dnešní malí a strední podnikatelia pripúšťajú, že v počiatočnom štádiu podnikania okrem problémov v samotnom založení a rozbehnutí firmy vznikali aj problémy v rodine, v partnerských či manželských vzťahoch, vyplývajúce zo zmeny životného rytmu, pracovného zaťaženia. Rodinné vzťahy boli podrobené zatažkávajúcej skúške, roly partnerov, ale aj každodenné rozdelenie základných úloh nevyhnutných na fungovanie rodiny dovnútra i navonok boli prehodnocované, menila sa významová hierarchia činností nevyhnutných a menej potrebných. Ak sa problémy súvisiace s týmito procesmi prekonali, znamená to, že sa celý život rodiny plne prispôbil, resp. podriadil požiadavkám, ktoré so sebou prináša podnikanie. Súčasné ženské naratívy – manželiek podnikateľov – v prvom rade zachytávajú zmenu súvisiacu s vlastnými ambíciami ženy. Zdá sa, akoby manželka rezignovala na vlastnú kariéru (ak nepodniká spoločne s manželom v rodinnom podniku) a jej hlavnou náplňou (popri vlastnom zamestnaní v štátnom sektore, ak vôbec) je servis deťom a manželovi. Tieto ženy vedú domácnosť na plný úväzok. Ich povinnosti v rámci rodiny, okrem domácnosti, sú deti – ich vzdelanie, výchova, voľnočasové aktivity. Hoci niektoré z respondentiek majú vysokoškolské alebo stredoškolské vzdelanie, či pred vstupom manžela do podnikania mali svoje vlastné kariéry, stratégie a ciele na sebarealizáciu v práci, dnes sú z nich dobrovoľne (?) ženy v domácnosti. Aj prvé rozhovory s nimi naznačujú u niektorých tušený konflikt: svoje miesto a uplatnenie v novovzniknutej situácii akoby si ešte len hľadali: nie je im jasné východisko zo situácie. Protipól tvoria ženy, ktoré sú so svojimi novými rolami spokojné a nevnímajú ich vyhranene konfliktne, hoci ich vzťah v manželstve skôr pripomína „výmenu“ ako „partnerstvo“.

Budúci výskum realizovaný hĺbkovými biografickými rozhovormi by mal odhaliť skutočné prežívanie naznačených procesov.

Ženy zo súčasných podnikateľských rodín oddeľuje od žien zo živnostníckych rodín v prvej polovici 20. storočia minimálne jedna generácia. Sú dcérami matiek, ktoré zažívali v rámci svojich životných dráh socialistickú socializáciu s jej kladmi i záporami, medzigeneračnou komunikáciou im matky odovzdávali vlastné skúsenosti. Bude preto zaujímavé sledovať pri analýze ich biografíí, akú podobu v nich majú rodové stereotypy a patriarchálne kultúrne vzory a ako ich tieto ovplyvňovali pri formulovaní vlastných životných stratégií v ich interpretáciách.

V spoločenskom živote mesta sa zvyrazňuje skupina manželiek podnikateľov s vlastnou náplňou dňa a záujmami, osobitné sú aj prejavy a aktivity detí podnikateľov. V rámci sociálnej topografie je zrejماً tendencia oddelenia lokality pracovného a privátneho priestoru. Súkromný priestor – byt či dom - sa snažia dnešní malí a strední podnikatelia získať skôr v prímestských častiach, nie priamo v centre mesta, firemné priestory naopak sledujú dôležitosť priestoru smerom k centru mesta. Príznačné začínajú byť štvrte mimo mesta, izolované objekty akoby vytrhnuté z prirodzených alebo zabehnutých komunikačných sietí.

Plánovaný výskum má za cieľ zmapovať každodenný život žien z podnikateľských rodín ako nový sociálny fenomén. Cez biografické rozprávania zachytiť proces, akým si ženy konštruujú svoju novú identitu a roly z nej vyplývajúce. Rovnako by mal priniesť informácie

o ich aktivitách vo verejnom priestore mesta, v spoločenskom živote a ich pohľade na vlastné pozície v rodine i spoločenstve.

Záver

Biografické naratívy žien zo živnostníckych rodín prvej polovice 20. storočia, zachytené v 90. rokoch 20. storočia, predstavujú konštrukcie životných dráh týchto žien štyridsať rokov po dobe, keď boli aktívnymi predstaviteľkami sociálnej skupiny živnostníkov. Respondentky boli ženy vo veku 70 – 95 rokov, ktoré v procese rozprávania svojho životného času s odstupom niekoľkých desaťročí a s nadhľadom veku, zažitých skúseností a nadobudnutých vedomostí skúmali svoju životnú dráhu a konštruovali jej rozprávaním seba samé.

Výskum zameraný na biografické naratívy súčasných žien z podnikateľských rodín bude skúmať konštruovanie ich vlastnej identity v procese rozprávania svojho životného príbehu v aktuálnom čase, keď reálne, o ktorých budú hovoriť aj aktuálne žijú. Otázkou je, či suma informácií z tohto výskumu bude predstavovať relevantný materiál vhodný na komparáciu s materiálom získaným predchádzajúcim výskumom.

Malí a strední podnikatelia sa ako sociálna skupina, súčasť stredných vrstiev postupne kreuje a etabluje v sociálnej štruktúre našej spoločnosti. Žijú a pracujú však v kvalitatívne iných podmienkach ako ich predchodcovia – živnostníci. Hoci je možné nájsť medzi týmito sociálnymi kategóriami spoločné prvky, styčné plochy, ktoré podobne determinujú ich pôsobenie v spoločnosti, je tu aj množstvo nových faktorov podmieňujúcich ich existenciu. Tak ako sa znovuvytvára táto sociálna skupina v procese transformujúcej sa spoločnosti Slovenska, rovnako je v procese tvorby aj jej obsah: ľudia, ktorí ju tvoria, ich rodiny, vzájomné interakcie a komunikácie v nich. Preto je skúmanie týchto živých procesov lákavé, ale aj komplikované. Kládie nároky na prehodnocovanie vhodných nástrojov – metód a techník – ale aj invenčnosť a flexibilitu výskumníka. Napriek tomu si myslím, že biografické rozhovory sú správnou cestou.

POZNÁMKY

- 1 Štúdiá vychádza v rámci projektu VEGA č. 2/6059/26 *Naratívna každodennosť v kontexte historických zlomov v Česko/Slovensku...* na ÚEt SAV, hlavná riešiteľka: Z. Profantová.
- 2 Výskum realizovaný v rokoch 1988-1997 som spracovala a publikovala v dizertačnej práci (VRZGULOVÁ 1997), v odbornej monografii (VRZGULOVÁ 1997B) a viacerých štúdiách (VRZGULOVÁ 1996, 1998, 1998B,) a článkoch.
- 3 K problematike som publikovala: VRZGULOVÁ – POPELKOVÁ (2005) a VRZGULOVÁ (2005).
- 4 Pojem živnostnícka rodina, či v súčasnosti rodina malého, stredného podnikateľa zahŕňa v sebe veľmi širokú paletu konkrétnych prezentácií. Odhliadnuc od rôznorodých odlišností základ takejto rodiny pre mňa tvoria: otec – podnikateľ, matka – domáca, pôsobiaca v rodinnom podniku alebo pracujúca v inej sfére a ich deti.
- 5 Porovnaj KICZKOVÁ, Z. a kol. (2006) s. 59-60.
- 6 Porovnaj KICZKOVÁ, Z. a kol. (2006) s. 57, pozn. 17, 18.
- 7 Tento problém je rozpracovaný v mnohých prácach. Z mojich publikácií pozri VRZGULOVÁ, M. (ed.) (2002), VRZGULOVÁ, M. (2005), KARDOŠOVÁ, M. (1991), VRZGULOVÁ, M. (1998C), VRZGULOVÁ, M. (2000) VRZGULOVÁ, M. (2001).

LITERATÚRA

- BECHHOFFER, F. – ELLIOT, B. (eds.).(1981): *The Petite Bourgeoisie. Comparative Studies of Uneasy Stratum*. London, Macmillan.
- BOURDIEU, P. (1998): *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.
- BOURDIEU, P. (2000): *Nadvláda mužů*. Praha, Nakladatelství Karolinum.
- BÚTOROVÁ, Z. a kol.(1996): *Ona a on na Slovensku. Ženský údel očami verejnej mienky*. Bratislava: FOCUS.
- CROSSICK, G. – HAUPT, H. G. (1995): *The Petite Bourgeoisie in Europe 1780 – 1914. Enterprise, Family and Independence*. London and New York: Routledge.
- CURRAN, D. J. – RENZETTI, C. M.: *Ženy, muži a spoločnosť*. Praha: Univerzita Karlova: Univerzum 2003.
- HAUPT, G. H. (1992): Männliche und weibliche Berufskarrieren im deutschen Bürgertum in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Zum Verhältnis von Klasse und Geschlecht. In: *Geschichte und Gesellschaft*, 18, Heft 2, S. 143- 160.
- KARDOŠOVÁ, M. (1991): Vplyv politických zmien v prvej polovici 20. storočia na hodnotové orientácie obyvateľov Trenčína (na príklade vzťahu k majetku a k mestu). In: Ratica, D. (ed.). *Kontinuita a konflikt hodnôt každodennej kultúry (Výsledky výskumov v roku 1991)*. Bratislava: Národopisný ústav SAV, s. 7-19.
- KICZKOVÁ, Z. a kol. (2006): *Pamät žien. O skúsenosti sebaútvárania v biografických rozhovoroch*. Bratislava: IRIS, 314 s.
- MOŽNÝ, I. (2002): *Sociologie rodiny*. Praha, Sociologické nakladatelství.
- ŠALINGOVÁ, A. (2005): Obnova podnikateľského sektora. In: O. Danglová (ed.): *Vidiek v procese transformácie*. Bratislava: Ústav etnológie SAV.
- VRZGULOVÁ, M. (1996): Rodina živnostníka a postavenie ženy v nej v prvej polovici 20. storočia. In: *Slovenský národopis*, 44, č. 4, s. 425-433.
- VRZGULOVÁ, M. (1997): *Živnostníci – kultúrotrvorný prvok v mestskom prostredí*. Kandidátska dizertačná práca, Bratislava: Ústav etnológie SAV, 204 rkp. strán
- VRZGULOVÁ, M. (1997B): *Známi neznámi Trenčania. Živnostníci v meste 1918 – 1948*. Bratislava: Vyd. Peter Popelka, 81s.
- VRZGULOVÁ, M. (1998): Ženy zo stredných vrstiev a ich aktivity vo verejnom priestore mesta 1918-1945. In: *Meštianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku 1900-1989*. Zost. E. Mannová, Bratislava: AEP, s. 197-204.
- VRZGULOVÁ, M. (1998B): K interpretácii života stredných vrstiev na zobrazeniach mesta (Trenčín 1918 – 1938). In: *Slovenský národopis*, 46, č. 1, s. 60-74.
- VRZGULOVÁ, M. (1998C): Židovskí živnostníci v období Slovenskej republiky v rokoch 1939–1945 (K problematike etnickej identity a jej meniacich sa významom v prvej polovici 20. storočia v meste Trenčín). In: Kiliánová, G. (ed.). *Identita etnických spoločností*. Etnologické štúdie 5, Bratislava: ÚEt SAV, s. 107-122.
- VRZGULOVÁ, M. (2000): Mesto a jeho pamät. Trenčín 1939–1945 v diverzifikovaných spomienkach. In: Kamenec, I. – Mannová, E. – Kowalská, L. 2000. *Historik v čase a priestore*. Laudatio Lubomírovi Liptákovi. Bratislava: VEDA, s. 63-78.
- VRZGULOVÁ, M. (2001): Holokaust v meste (jeden z modelov polarizácie). In: Salner, P. – Luther, D. *Etnicita a mesto*. Bratislava: ZING PRINT, s. 141-156.
- VRZGULOVÁ, M. 2002 (ed.): *Videli sme holokaust*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 128 s. (vyšlo v roku 2003 s vročenním 2002).
- VRZGULOVÁ, M. (2005): Biografická metóda a výskum živnostníkov v mestskom prostredí. In: *Socioprofesijné skupiny – subkultúry v meste*. Ed. K. Košťalová. Banská Bystrica : Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, s. 27–35.

POSITION AND ROLES OF WOMEN IN FAMILIES OF ENTREPRENEURS AS NARRATED IN THEIR PERSONAL LIFE HISTORIES

Summary

The women of the tradesmens' families construct in their biographical narratives their careers against a background of political and social changes in the 20. century. They speak about their positions and roles in the family, they evaluate their activities in the public life. Their narratives contain contemporary social norms, values, which influenced their behavior and thinking, but also the nowadays commentary of their strategies and aims in the past. These narratives offer possibility to get know the life style of this type of family, but also to know the gender stereotypes and cultural patterns present in their every day lives. Current research of the actual entrepreneurs families realized by interviewing the women brings information about nowadays process in the Slovak society and changes of the social norm and gender stereotypes.

Vydáva Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka:

PhDr. Gabriela Kiliánová, CSc.

Výkonné redaktorky:

PhDr. Hana Hlôšková, CSc., Mgr. Tatiana Podolinská, PhD.

Redakčná rada: doc. PhDr. Lubica Droppová, CSc., Univ. Prof. Dr. Gyivicsán Anna, Dr. hab. (MR), doc. Mgr. Martin Kanovský, PhD., PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., PhDr. Eva Krekovičová, DrSc., PhDr. Jan Krist (ČR), prof. PhDr. Milan Leščák, CSc., PhDr. Martin Mešša, doc. PhDr. Magdaléna Paríková, CSc., prof. PhDr. Ján Podolák, DrSc., PhDr. Peter Salner, DrSc., PhDr. Zdeněk Uherek, CSc. (ČR), PhDr. Miroslav Válka, PhD. (ČR)

Adresa redakcie: Klemensova 19, 813 64 Bratislava

Registr. č. 7091

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma:

Slovak Academic Press, spol. s r.o. P.O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava

e-mail: sap@sappress.sk

SLOVAK ETHNOLOGY

Quarterly Review of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 54, 2006, Number 4

Editors: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Address of editor: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovakia

Distributed by Slovak Academic Press, Ltd., P.O. Box 57, Nám. slobody 6,

810 05 Bratislava, Slovakia and SLOVART G.T.G. Ltd., Krupinská 4,

P.O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

L'ETHNOLOGIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'ethnologie de l'Académie slovaque des sciences

Année 54, 2006, No 4

Rédacteurs: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Adresse de la rédaction: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovaquie

SLOWAKISCHE ETHNOLOGIE

Zeitschrift des Ethnologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 54, 2006, Nr. 4

Redakteure: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Redaktion: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slowakei

SLOVENSKÝ NÁRODOPIIS

ISSN 1335-1303

MIČ 49-616
